

Poznań, dnia; 06.11.2025r.

dr hab. Michał Ziarko, prof. UAM
Zakład Psychologii Zdrowia
i Psychologii Klinicznej
Instytut Psychologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Strona | 1

**Recenzja rozprawy doktorskiej magister Agnieszki Nowogrodzkiej pt.
„Psychologiczne determinanty wchodzenia w konflikty z prawem oraz
podatność na resocjalizację a występowanie objawów nadpobudliwości
psychoruchowej z deficytem uwagi.” napisanej w Kolegium Nauk o Zdrowiu
Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu pod
kierunkiem prof. dr hab. Ewy Mojs.**

Uzasadnienie wyboru tematu

Pani mgr Agnieszka Nowogrodzka w rozprawie doktorskiej napisanej pod kierunkiem Pani prof. dr hab. Ewy Mojs, omawia zagadnienia istotne zarówno z punktu widzenia nauk o zdrowiu, nauk prawnych, jak i psychologii, zwłaszcza klinicznej i penitencjarnej. Z perspektywy tych dyscyplin naukowych za wartościowe uważam sprawdzenie, czy ADHD jest czynnikiem predysponującym do zachowań przestępczych oraz jakie czynniki predysponują do jego wystąpienia? Autorka podejmuje również zadanie określenia związku zachodzącego między objawami ADHD a skłonnością do przestępczości oraz podatnością na resocjalizację.

W moim odczuciu temat, który podjęła Doktorantka jest aktualny, ważny społecznie i naukowo uzasadniony. ADHD, jako zaburzenie neurorozwojowe, występuje u znacznego odsetka osób osadzonych, a jego wpływ na funkcjonowanie jednostki w kontekście izolacji penitencjarnej pozostaje niedostatecznie zbadany.

Autorka słusznie wskazuje na potrzebę tworzenia programów terapeutycznych dostosowanych do specyfiki tej grupy osadzonych.

W pierwszych latach XXI wieku, a zwłaszcza po roku 2013 (czyli dopiero dwanaście lat temu), ADHD u osób dorosłych pojawiło się jako jednostka nozologiczna uwzględniana w systemach diagnostycznych (DSM-V). W związku z tym zaczynamy dopiero gromadzić dane naukowe dotyczące tego, z jakimi problemami zmagają się osoby dorosłe z ADHD. Szacuje się, że rozpowszechnienie tego zaburzenia w populacji wynosi od 1,4% do 4,4%, co oznacza, że w Polsce z tym problemem może zmagać się około miliona osób. Są to dorośli, którzy będą mieli trudność z koncentracją uwagi, efektywnym zarządzaniem czasem, trudnościami emocjonalnymi i interpersonalnymi. Prowadzone badania wskazują, że w populacjach osób osadzonych odsetek więźniów z ADHD dochodzi do 17%. Z punktu widzenia zdrowia publicznego i systemu sprawiedliwości istotne wydaje się zidentyfikowanie czynników sprzyjających rozwojowi ADHD. Aby minimalizować ryzyko wchodzenia tej grupy osób w konflikt z prawem oraz sprzyjać efektywnemu procesowi resocjalizacji. W związku z tym jednoznacznie pozytywnie oceniam problematykę podjętą przez Doktorantkę.

Recenzowana rozprawa doktorska składa się z cyklu czterech artykułów naukowych zamieszczonych w następujących czasopismach: *The Prison Systems Review*, *Neuropsychiatria i Neuropsychologia*, *Probacja* oraz *Brain Sciences*. Prace zostały opublikowane w międzynarodowych (jedna praca) i polskich (trzy prace) czasopismach podejmujących zagadnienia z nauk o zdrowiu i nauk prawnych. Ich IF znajduje się w przedziale od 0,00 do 2,70, a punkty MNiSW lokują się w przedziale od 40 do 200. Trzy teksty powstały we współpracy z promotorką, Panią prof. dr hab. Ewą Mojs. Jedna praca jest samodzielnym tekstem Doktorantki. W każdym z wymienionych artykułów Pani mgr Agnieszka Nowogrodzka jest pierwszym autorem. Analizując wskaźniki bibliometryczne mogę stwierdzić, że przedstawiony do oceny dorobek spełnia ustawowe wymagania stawiane osobom

ubiegającym się o stopień naukowy doktora, ponieważ doktorantka publikowała zarówno w czasopismach polskich i międzynarodowych a część z nich znajdowała się na liście JCR.

Warty podkreślenia jest fakt, że Doktorantka, była współautorką Strona | 3
dziewiętnastu publikacji naukowych niestanowiących podstawy o ubieganie się o stopień doktora oraz uczestniczyła w dwóch projektach badawczych (raz jako kierownik i raz jako wykonawca) finansowanych ze środków zewnętrznych. Świadczy to o dużym zaangażowaniu Pani mgr Agnieszki Nowogrodzkiej w pracę naukową.

Teoretyczne podstawy badań

Przedstawiony do recenzji zbiór artykułów poprzedzony jest krótkim, pięciostronicowym wstępem oraz trzydziestodwu stronicowym streszczeniem artykułów wchodzących w skład cyklu. W części omawiającej poszczególne publikacje zaprezentowane są również wnioski z badań i ich ograniczenia. Wprowadzenie do badań jest niezwykle zwięzłe.

Punktem wyjścia do prac badawczych Doktorantki jest obserwacja, że w populacji osadzonych w aresztach i więzieniach znajduje się proporcjonalnie więcej osób z problemami psychicznymi niż w populacji ogólnej. W świetle dostępnych danych pochodzących z badań epidemiologicznych prowadzonych w populacji osób skazanych jest to obserwacja trafna. W przygotowanej przez siebie rozprawie doktorskiej Pani mgr Agnieszka Nowogrodzka zamierzała sprawdzić, czy istnieje związek pomiędzy ADHD a skłonnością do przestępstw. Ponadto, Doktorantka zainteresowana była rozpoznaniem korelatów ADHD. Poszukiwała ich wśród czynników indywidualnych (nieadaptacyjne schematy emocjonalne, współistniejące zaburzenia psychiczne) oraz rodzinnych (doznawane traumy w dzieciństwie oraz relacje rodzinne). Dodatkowo efektem Jej pracy miała być identyfikacja czynników sprzyjających resocjalizacji osób z ADHD.

Odnosząc się do zmiennych uwzględnionych w badaniach nasuwa mi się jedna kwestia terminologiczna. Doktorantka używa terminu „nieadaptacyjne schematy emocjonalne”. Zmienna ta jest zaczerpnięta z koncepcji J. E. Young, który posługiwał się terminami wczesne nieadaptacyjne schematy (*early maladaptive schemas*) bądź nieadaptacyjne schematy (*maladaptive schemas*) nie ograniczając rozumienia tego konstrukt do emocjonalności człowieka. W związku z tym zastanawiam się, jakie przesłanki kierowały Doktorantką, że zdecydowała się nazwać ten konstrukt „nieadaptacyjne schematy emocjonalne”.

We wprowadzającym fragmencie rozprawy doktorskiej zostało przedyskutowane zjawisko przestępczości oraz znaczenie zaburzeń psychicznych dla wchodzenia w konflikty z prawem. Oprócz tego Doktorantka przybliżyła zjawisko ADHD. Ta część doktoratu dobrze lecz pobieżnie wprowadza w podejmowaną problematykę. Doktorantka w sposób jasny i klarowny przybliży czytelnikowi omawiane zagadnienia i wyprowadza w główny problem badawczy.

Uważam jednak, że treści poruszone we wprowadzeniu za niewystraczające. Sądzę tak, ponieważ nie odnajduję w nim pogłębionej analizy potencjalnych uwarunkowań ADHD oraz analizy czynników sprzyjających resocjalizacji osób z ADHD. A te dwa zagadnienia podejmowane są w prowadzonych badaniach. Nie poruszenie tych kwestii nie pozwala mi zidentyfikować przesłanek, które stały za włączeniem takich a nie innych zmiennych do badań. Innymi słowy uważam, że we wprowadzeniu zabrakło przedstawienia ogólnej koncepcji badań i jej uzasadnienia. Mam tu na myśli zaprezentowanie ogólnego modelu badawczego, uzasadnienie doboru zmiennych, wyprowadzone z modelu problemów badawczych oraz hipotez, które później zostały przetestowane w kolejnych pracach. Te zagadnienia można jednak odnaleźć w poszczególnych artykułach, ale rozumienie rozprawy doktorskiej ułatwiłoby uwzględnienie tych kwestii we wprowadzeniu.

Teksty teoretyczne Doktorantki mogę potraktować jako częściowe uzupełnienie opisanego powyżej braku. Mam na myśli następujące publikacje:

Zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi ADHD – perspektywa kliniczno-kryminologiczna (przygotowany we współpracy z Promotorką rozprawy doktorskiej) oraz *ADHD – co w dorosłości? Opis objawów i wybranych obszarów funkcjonowania osób dorosłych z deficytem uwagi i nadaktywnością* (przygotowany samodzielnie przez Doktorantkę). Są to dobre syntetyczne teksty prezentujące obraz kliniczny ADHD, jego etiologię (uwzględniającą interakcję czynników biologicznych i środowiskowych) oraz trudności wtórne wynikające z tego zaburzenia ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości. Lektura tych pozycji czynni jaśniejszym dlaczego w badaniach został uwzględniony taki a nie inny zestaw zmiennych.

Strona | 5

Pomimo powyższej uwagi krytycznej uważam, że część teoretyczna doktoratu spełnia wymagania stawiane przed pracą doktorską.

Ocena projektu badań i poprawności przyjętych metod badawczych

Przechodząc do oceny części rozprawy doktorskiej poświęconej projektowi badań własnych oraz zastosowanym metodom, należy podkreślić wysokie kompetencje mgr Agnieszki Nowogrodzkiej w zakresie planowania, realizacji i analizy badań empirycznych w obszarze psychologii klinicznej i penitencjarnej.

Podstawowym celem pracy doktorskiej było określenie związku między objawami ADHD a skłonnością do przestępczości oraz podatnością na resocjalizację. W zaprojektowanych badaniach uwzględniono szereg zmiennych psychologicznych, takich jak: trauma wczesnodziecięca, relacje rodzinne, nieadaptacyjne schematy emocjonalne oraz ogólny stan zdrowia psychicznego. Takie ujęcie problemu i rozbudowany model badawczy świadczy o szerokim, systemowym podejściu do analizowanego zjawiska.

Aby zrealizować postawione cele pracy doktorskiej Pani mgr Agnieszka Nowogrodzka przeprowadziła dwa badania. Do udziału w pierwszym z nich – badania pilotażowego, posługując się doborem celowym, zaprosiła 60 osób

tworzących trzy grupy, tzn.: skazanych po raz pierwszy, recydywistów penitencjarnych oraz mężczyzn bez historii kryminalnej. Każda z tych grup liczyła po dwadzieścia osób. Zebrane od nich dane przedstawiła w jednej publikacji. Zapoznając się z charakterystyką osób zaproszonych do badań zabrakło mi jednej informacji. Mianowicie, tego czy osobami uczestniczącymi w badaniach były osoby z rozpoznaniem ADHD (kryterium włączenia do badań)? Nie podanie tej informacji powoduje, że nie do końca rozumiem kogo i czego dotyczą wyniki przedstawione w artykule w *Probacji*. Czy to jest tak, że wyniki zaprezentowane w tabelach od 2 do 9 przedstawiają związki pomiędzy mierzonymi konstruktami wśród osób z rozpoznaniem ADHD? Czy jest to raczej tak, że taki obraz zależności uzyskano wśród badanych z rozpoznaniem ADHD i bez takiego rozpoznania?

Drugie badanie, będące centralnym elementem rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Nowogrodzkiej miało na celu zidentyfikowanie zależności między nasileniem objawów ADHD, zachowaniami przestępczymi oraz czynnikami psychologicznymi i środowiskowymi, takimi jak: funkcjonowanie rodziny (np. spójność, komunikacja), traumatyczne doświadczenia z dzieciństwa (przemoc i zaniedbanie), wczesne nieadaptacyjne schematy emocjonalne i zaburzenia zdrowia psychicznego (depresja, lęk, zaburzenia funkcjonowania). Doktorantka chciała sprawdzić, w jaki sposób te czynniki zwiększają ryzyko wystąpienia ADHD i jego powiązania z przestępczością. Badanie główne zostało przeprowadzone na obszernej próbie 391 mężczyzn, w tym osobach odbywających karę pozbawienia wolności. Zastosowanie tak licznej próby w badaniach penitencjarnych zasługuje na szczególne uznanie, ze względu na trudności organizacyjne i dostępność uczestników w warunkach izolacji. Osoby osadzone przeważały w badaniach - populację kontrolną osób nie mających konfliktu z prawem stanowiło 118 respondentów.

Badania prowadzone przez Doktorantkę miały charakter kwestionariuszowy. Doktorantka do pomiaru zmiennych psychologicznych mierzonych w badaniach

wykorzystała: Wywiad Diagnostyczny ADHD u dorosłych, Kwestionariusz Traumatyzacji Wczesnodziecięcej, Kwestionariusz Schematów Younga, Skalę Oceny Rodziny, Kwestionariusz Zdrowia Ogólnego. Wybór metod pomiaru nie budzi zastrzeżeń. Doktorantka posłużyła się narzędziami powszechnie używanymi w badaniach psychologicznych. Wybór narzędzi jest trafny i zgodny z aktualnymi standardami badań psychologicznych. Zastosowane metody umożliwiają analizę ilościową, funkcjonowania badanych osób.

Strona | 7

Zapoznając się z metodami użytymi w badaniach dwie kwestie utrudniły mi zrozumienie czytanych tekstów. Otóż w streszczeniu artykułu *„Zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi (ADHD) a przestępczość: psychologiczny profil skazanych odbywających karę pozbawienia wolności”* Doktorantka zapowiada posłużenie się skalą: *The Family Adaptability and Cohesion Scale IV (FACES-IV)*. W części opisującej narzędzia pojawia się polska nazwa tej metody: Skala Oceny Rodziny. Może warto byłoby ujednolicić nazewnictwo wykorzystywanych narzędzi?

Po drugie, w tym samym artykule w tabeli 3, 4, 12 i 14 pojawia się zmienna o nazwie „nasilenie przestępczości”. W części opisującej narzędzia badawcze (strony 233-235 artykułu) nie odnajduję informacji, jak ten wskaźnik powstał. Czy był on pochodną uwzględnionych w badaniach trzech grup uczestników (skazani pierwszy raz karani, recydywiści penitencjarni, mężczyźni bez historii kryminalnej)? Czy też powstał w inny sposób?

Doktorantka analizuje uzyskane dane za pomocą podstawowych procedur statystycznych: obliczeń statystyk opisowych (średnia, odchylenie standardowe, wartości minimalne i maksymalne), oceny zgodności rozkładów zmiennych z rozkładem normalnym za pomocą testu Kołmogorowa-Smirnowa oraz oszacowania prostych współczynników korelacji *r*-Spearmana. Ponadto przeprowadza bardziej zaawansowane analizy statystyczne takie jak: analiza mediacji prostej w celu weryfikacji roli wczesnych nieadaptacyjnych schematów emocjonalnych jako

mediatora w związku między traumą z dzieciństwa a zaburzeniami zdrowia psychicznego oraz analiza czynnikowa metodą głównych składowych w celu redukcji wymiarów i identyfikacji ukrytej struktury zmiennych związanych z nasileniem ADHD, typem przestępstwa oraz czynnikami psychologicznymi. Zastosowane procedury statystyczne są adekwatne do problemów badawczych rozwiązywanych w pracy.

Zapoznając się z analizami wykonanymi na potrzeby artykułu *„Zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi (ADHD) a przestępczość ...”* nie do końca jasne są dla mnie wyciągane wnioski. W dyskusji pojawia się następujące zdanie: *„Prezentowane wyniki nie potwierdziły tej hipotezy, co oznacza, że grupa recydywistów penitencjarnych nie deklaruje większego nasilenia objawów ADHD niż skazani karani po raz pierwszy oraz grupa kontrolna”*. Zastanawiam się, na jakiej podstawie zostało sformułowane to twierdzenie. Wydaje mi się, taki wniosek można wyciągnąć w oparciu o przeprowadzenie któregoś z testów istotności różnic. W omawianym tekście takich analiz nie odnajduję. Skąd zatem taki wniosek?

O staranności w przestrzeganiu standardów etycznych prowadzonych badań świadczy fakt, że realizowany projekt badawczy uzyskał pozytywną akceptację Komisji Bioetycznej działającej przy Uniwersytecie Medycznym w Poznaniu.

Mimo przedstawionych wyżej wątpliwości uważam, że sposób przygotowania i przeprowadzenia badań spełnia wymagania stawiane osobom ubiegającym się o stopień doktora.

Rezultaty pracy – ocena sposobu ich prezentacji i znaczenia

Publikacje Doktorantki można podzielić na teoretyczne (dwa teksty) i empiryczne (dwa teksty). Prace teoretyczne są dobrym syntetycznym kompendium wiedzy na o ADHD przedstawiającym w kompleksowy sposób obraz tego zaburzenia – jego etiologię, objawy w dzieciństwie i dorosłości, konsekwencje dla funkcjonowania

społecznego, rodzinnego i zawodowego oraz związek z przestępczością. Artykuły omawiają zarówno aspekty kliniczne, jak i kryminologiczne, wskazując na znaczenie wczesnego rozpoznania w celu zapobiegania późniejszym negatywnym następstwom ADHD. Prace te podnoszą świadomość społeczną i praktyczną w zakresie rozumienia zjawiska ADHD i jego następstw. Strona | 9

Informacje zebrane w artykułach empirycznych wskazują, że osoby z ADHD częściej doświadczały zaniedbania i przemocy, miały dysfunkcyjne relacje rodzinne i ujawniały nieadaptacyjne wzorce radzenia sobie, co wpływało na ich podatność na trudności społeczne (artykuł pierwszy). Ta obserwacja została potwierdzona w badaniu właściwym, w którym Doktorantka wykazała że negatywne doświadczenia z dzieciństwa i brak wsparcia rodzinnego korelują z nasileniem objawów ADHD oraz zwiększają ryzyko zachowań przestępczych, zwłaszcza agresywnych. Oprócz tego Autorka odnotowała, że nieadaptacyjne schematy i współwystępujące zaburzenia psychiczne dodatkowo wzmacniają te zależności. Prace empiryczne Doktorantki stanowią istotny wkład w poszerzanie wiedzy na temat osób dotkniętych ADHD a zwłaszcza ryzyka wystąpienia zachowań przestępczych.

Otrzymane wyniki zostały przedyskutowane na odpowiednim poziomie a wyprowadzane wnioski traktuję jako uzasadnione.

Uważam, że przeprowadzone analizy oraz prezentacja otrzymanych wyników, odpowiadają wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim.

Ocena formalnej strony recenzowanej rozprawy

Oceniając pracę (wstęp oraz omówienie prac wchodzących w skład cyklu rozprawy doktorskiej) pod względem formalnym, należy podkreślić, że jest napisana starannie, poprawną polszczyzną, a tok wywodu jest spójny i klarowny, choć nieco powierzchowny. Nasuwa, mi się uwaga krytyczna dotycząca długości i zawartości wprowadzenia w problematykę pracy. Liczy ono zaledwie pięć stron maszynopisu.

To bardzo mało jak na wprowadzenie do tak obszernych badań i tak jak wspomniałem już wyżej, zabrakło treści uzasadniających dobór zmiennych do badań (nieadaptacyjne schematy emocjonalne, współistniejące zaburzenia psychiczne, doznawane traumy w dzieciństwie oraz relacje rodzinne). Pozostałą częścią rozprawy doktorskiej są streszczenia poszczególnych artykułów oraz ich teksty. Ten fragment budzi pewne zastrzeżenie. W mojej opinii zbyt duża część tekstu została napisana w formie wypunktowań a nie ciągłego tekstu.

Prezentując osiągnięcie naukowe *„Psychologiczne determinanty wchodzenia w konflikty z prawem oraz podatność na resocjalizację a występowanie objawów nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi”* Doktorantka sięgnęła do wcześniejszych prac. Wykaz literatury liczy sto polsko i obcojęzycznych pozycji opublikowanych w latach 2002 – 2024. Wiele z przywoływanych prac to teksty anglojęzyczne – głównie artykuły empiryczne, opublikowane w ostatnich latach, prezentujące zidentyfikowane zależności pomiędzy zmiennymi uwzględnionymi w badaniach. Literatura, na którą powołuje się Autorka, została dobrana przez Nią specyficznie ze względu na poruszaną problematykę i wykorzystana w pełni. Odwołanie się do tekstów empirycznych poświęconych genezie oraz konsekwencjom ADHD, które ukazały się w ostatnich kilku latach mogą potraktować jako wskaźnik rzetelnie przeprowadzonych przez Doktorantkę studiów nad problemami poruszonymi w doktoracie.

Podsumowanie

Z punktu widzenia wymagań stawianych rozprawie doktorskiej, jako kryterium oceny przygotowania Doktorantki do samodzielnego i poprawnego, pod względem metodologicznym, rozwiązywania problemów badawczych w obszarze nauk o zdrowiu, oceniam rozprawę doktorską, jako spełniającą ustawowe warunki ubiegania się o stopień doktora. Zgodnie z Ustawą Prawo o Szkolnictwie Wyższym

i Nauce z lipca 2018 rozprawa doktorska Pani mgr Agnieszki Nowogrodzkiej pt. *„Psychologiczne determinanty wchodzenia w konflikty z prawem oraz podatność na resocjalizację a występowanie objawów nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi”* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Agnieszki Nowogrodzkiej do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Strona | 11

/dr hab. Michał Ziarko, prof. UAM/